

## SZEMLE-CONSIDERATIONES

Révész László

## A GNADENDORF-PROGRAM

## Gondolatok egy sír feldolgozása és bemutatása kapcsán

2000. július 18-án áram- és gázvezeték fektetése során a munkások gazdag mellékletekkel (nyitott ezüst hajkarikák, ételmelléklet, vaskés, aranyozott ezüst övveretek, aranyozott ezüstszerelések ékköbe-rakásos szablya, pénzek, lószerszám) eltemetett magányos lovas sírt találtak Alsó-Ausztriában, az osztrák-cseh határ közelében fekvő Gnadendorf község belterületén. A nyugat-keleti tájolású sírnak szerencsére csak a nyugati végét bolygatták meg, ahonnan egy koponya, egy szablya markolatrésze és egy állatsont került elő. A leletmentést aznap és a rákövetkező napon Ernst Lauermann, a tartományi múzeum igazgatója végezte el, s annak során egy, a fentiekől eltekintve bolygatatlan sírt tárt fel a mai utcaszint alatt 100 cm mélyen. A fiatal, 14 év körüli fiú csontváza mellett talált leletekről rövid közleményben számolt be, egyértelműen a honfoglaló magyarok hagyatékának tartva azokat (LAUERMANN 2000, 34-35). A sírban talált tárgyak, valamint az ember- és a lócsontok a bécsi egyetem régészeti intézetébe kerültek restaurálás és feldolgozás céljából. Jelentőségüket felismerve, az ásató és Falko Daim (akkor az egyetem docense, ma a Mainz-i Römisch-Germanisches Zentralmuseum igazgatója) egy munkacsoportot hívott életre, hogy az minél alaposabb és sokrétűbb vizsgálatok révén kiséreljen meg választ adni a leletegyüttes által felvetett számos fontos problémára.

Az egyik legfontosabb kérdés: a 10. századi magyar szállásterületől viszonylag távol lévő lelőhelyen előkerült sírban valóban a magyar fejedelmek egyik alattvalója nyugodott-e? Ha igen, miképp kerülhetett oda, s mikor ásták meg a sírját? Milyen történeti kérdéseket vetnek fel e leletek? Az ezekre adandó válaszok különösen nagy jelentőséggel bírnak napjainkban, amikor egész kutatási irányzatok épülnek az olyan vélekedésekre, melyek erőteljesen megkérdőjelezzik a régészeti leletek valamely etnikumhoz történő kapcsolásának lehetőségét. (Erről összefoglalóan, széleskörű szakirodalmi kitekintéssel BÁLINT 2006, 277–347.) Ugyancsak alapvető kérdés, hogy miként ill. mennyiben tudják segíteni a minél átfogóbb természettudományos vizsgálatok a régészeti

leletek értelmezését? A Gnadendorf-projekt e tekintetben is példa értékű, ugyanis az abban részt vevők a rendelkezésükre álló forrásanyag minden lehetséges aspektusát alapos vizsgálat alá vették. E tekintetben, úgy tűnik, sikerült eleget tenni a régészeti múzeológia hármass feladatrendszer (gyűjtés – megőrzés – közzététel) által támasztott követelményeknek. A *gyűjtés* a leletbejelentést követő szakszerű mentőásatás és dokumentálás, a *megőrzés* pedig a gondos restaurálás, ill. nyilvántartásba vétel révén eredményesen megvalósult. Az alábbiakban ezért a *közzététel* különféle módozataira és eredményeire térünk ki részletesebben.

Ez utóbbi téren kétségtelenül kiemelkedő az a tanulmánykötet, amely 26 szerző 19 dolgozatát tartalmazza (DAIM-LAUERMANN [Hrsg.] 2006). A régész, antropológus, archaeozoológus, biológus, restaurátor, numizmata, ötvös valamint történész munkatársak által jegyzett tanulmányokat látva bátran kijelenthetjük: Soha egyetlen honfoglalás kori sírről ilyen részletes és sokoldalú feldolgozás még nem született. Gyakorlatilag nincs olyan szakterület vagy információszerezési lehetőség, amely kiaknázatlanul maradt volna.

Mivel e helyütt a kötetről nem recenziót kívánok írni (amúgy ezt nem is lenne etikus megtennem, hiszen az abban megjelent tanulmányok közül kétőnek is a szerzője vagyok), csupán néhány olyan eredményre, tanulságra, vagy éppen hiányosságra szeretném felhívni a figyelmet, amelyek megítélésem szerint fontosak lehetnek a korszak további kutatása szempontjából:

1. A *numizmatikai vizsgálat* eredményei nagyon tanulságosak voltak. A gnadendorfi sírban összesen 11 db. érmét találtak. Valamennyi érme 4–6 lukkal át van fúrva, tehát azokat ruhára vagy lószerszámra felvarrták. A 10. századi magyar sírokban ruhadíszként felvarrva épp úgy előfordulnak a nyugat-európai, bizánci vagy arab érmék, mint a lószerszám síjzátára erősítve. Jelen esetben csaknem bizonyosra vehetjük, hogy a lócsontok között talált pénzeket lószerszámdíszként használta a sírban nyugvó ifjú. A combeson-

tokra merőleges vonalban fekvő öt érme elhelyezkedése alapján tartozhatott az elhunyt lószerszámahoz, de a kaftánjához is, annak a szegélyére felvarrva.

A pénzek pontos meghatározását Wolfgang Hahn végezte el. Öt érme I. Berengár itáliai király verete s 898-900 között készült, egy-egy darab pedig Gyermek Lajos királyként (900-901) és császárként (901-902) veretett denára. Valamennyi érme Milánóban vagy Paviában készült 898–902 között, ide értve a további töredékes s így nehezebben meghatározható pénzeket is. (Utóbbiak szintén ugyanezen uralkodók veretei.) A pénzek alapján tehát nyilvánvaló, hogy a sír csakis 902 után kerülhetett a földbe. Számunkra azonban ezúttal az a legfontosabb tanulság, hogy W. Hahn egyik évnyi pontossággal meg tudta határozni az érmék kibocsátási idejét. A magyar honfoglalás kori sírokban talált pénzeket vizsgáló numizmaták ugyanis mindeddig csupán azok kibocsátójának uralkodói periódusát adták meg, ami olykor tetemes, akár másfél-két évtizednyi időszakot is jelölhet. Legfeljebb I. Berengár esetében különböztették meg a királyként (888–915) vagy császárként (915–924) kiadott vereteket. Aligha kell különösebben hangsúlyoznom azt, hogy főképpen a leletanyag időrendje szempontjából mekkora jelentősége lesz annak, ha az új módszerek ismeretében újból átvizsgálják az imént említett érmeket, pontosítva azok kibocsátási helyét is idejét. Mindez immár a magyar numizmatika egyik legsürgősebb feladatává vált.

2. A természettudományos vizsgálati módszerek elterjedése és mind nagyobb mértékű térnyerése következtében az azok által nyert adatok a régészeti ásatások során feltárt leletanyag elemzéséből kinyerhető információ mennyiség mind nagyobb hányadát adják. Modern feldolgozás ma már elképzelhetetlen mindezek alkalmazása nélkül. Hasonlóképpen történt a gnadendorfi lelet esetében is. Annak következtében, hogy sikerült meghatározni az elhunyt nemét, életkorát, táplálkozási szokásait, szerzett és örökletes betegségeit (köztük egy igen ritka betegség, a Klippel-Feil-Szindroma nyomait), ruházatának (finom lenvászon, ill. selyemszövet) és fegyverzetének anyagát (a szablyán rája- vagy cápabőr bevonat), a sírban lelt hátsóló, ill. az ételmellékletként szolgáló lócsont jellegzetességeit, a sír történeti és társadalomtörténeti szempontú értékelése sokkal szilárdabb alapokon nyugszik.

Ami az elhunyt életkorát illeti: Arra vonatkozóan sajnos nincs adatunk, hogy a 10. században az ifjak hány éves koruktól számítottak felnőttnek, de az már kitűnik Szt. László király (1077–1095) törvényeiből, hogy a 11. század utolsó harmadában a 10 évesnél idősebb fiú teljes jogú családtagnak számított. Aligha lehetett ez másként egy-másfél évszázaddal korábban

is. A mai Gnadendorf falu területén eltemetett ifjú tehát valószínűleg nagykorúnak számított, s így feltehetőleg származása révén megillette a méltóságjelvények viselésének a joga. Finom és drága anyagokból készített ruházata, felszerelése egyébként ugyan csak arra utal, hogy hajdan a társadalmi elit vagyonos tagjainak sorába tartozott. Mindezt alátámasztja az is, hogy hasonló jelenségeket más 10. századi magyar sírok esetében is megfigyelhetünk: Tiszanána-Cseh tanyán az I. sírba egy 12–14 éves fiút temettek tarsolylemessel, a karosi II. temető 35. sírjában pedig egy hasonló korú felővezett fiú nyugodott.

Az embertani vizsgálatok szerint egyébként az erőteljes, izmos fiatalember meglehetősen küzdelmes és veszélyes életet élhetett. Erre utal a koponyáján látható sérülés, amelyet azonban szerencsésen túlélte, hiszen a csontszélek gyógyultak, besarjadtak. Halálát az antropológusok szerint feltehetőleg az okozhatta, hogy a jobb karját a könyökénél nagy erejű ütés érte.

3. A hagyományos régészeti elemzés során a leletanyag tanulmányozása több fontos kérdést vetett fel:

– A sem csatot, sem szíjvéget nem tartalmazó övkészlet mindössze 7 db erősen kopott, elhasználdott, egyes esetekben javított veretet számlál. Síron belüli helyzetük alapján a veretek nem egy, az elhunyt derekára csatolt övön voltak, hanem egy öv levágott kisebb darabját helyezték jelképesen a halott bal csipője mellé.

– A sírban talált szablya aranyozott ezüst díszítményei erősen kopottak, javítottak, elhasználtak: A markolatgomb kopott, egyes részein már alig kivehető az eredeti minta. A hüvely eredeti torkolatverete elveszett, egy gyenge kivitelű hevenyészett darabbal pótolták. Az egyik függesztő fülön pótolni kellett a kihullott és elveszett üvegyöngyöt. Bronz öntvénnel pótolták a két félből álló hüvelyvég hátlapját.

– A hosszú használat következtében eltört az egyik kengyel talpa, amelyet szegecseléssel javítottak meg.

E rövid áttekintésből is nyilvánvaló, hogy a hiányos, az évekig vagy évtizedekig tartó használat következtében elkopott, javított, sérült darabokból álló öv, szablya és lószerszám eredetileg bizonyosan nem a gnadendorfi sírban nyugvó fiatalember számára készült. Ezt ugyanis teljes mértékben kizárja az elhunyt életkora. A 14 éves kora körül elhalálozott ifjúnak ugyanis nem volt módja ilyen mértékben elhasználnia a felszerelését. Az a tény viszont, hogy e tárgyakat a temetés során mégis a sírjába helyezték, arra utal, hogy a fiú a 10. századi magyar arisztokrácia tagja volt, s valamelyik előkelő nemzetséghez tartozott. Azt sajnos ma már aligha tudjuk eldönteni, hogy a mellette talált tárgyakat még élete során birtokolta-e, vagy csak jelzésszerűen kerültek a sírjába? A csonka övrészlet

alapján azonban arra gondolhatunk, hogy a hirtelen elhalálozott előkelő ifjú temetése során – akit származása révén megillette a díszes fegyveröv viselésének a joga – valamelyik idősebb rokona felszereléséből választottak ki egy aranyozott ezüst szerelések szablyát és övrésztletet s azokat tették a sírba.

4. Míg az elhunyt társadalmi állására tehát nagy valószínűséggel következtetni tudunk, nem mondható el ugyanez a sír földbe kerülésének időpontjáról. A sírban talált tárgyak és a temetkezési szokások régészeti elemzése, valamint a numizmatikai adatok ugyanis ezt az eseményt inkább a 10. század elejére helyeznék, a C14-es vizsgálatok eredményei közel egy évszázaddal későbbi időpontot (980–1018) valószínűsítettek. A helyzetet nem egyszerűsíti az sem, hogy kontrollként lehetőségünk nyílt további 5 mintát ugyanabban a bécsi laborban megvizsgáltatni. Ezen öt 10. századi sír hagyományos régészeti elemzésével kapott eredményeket vetettük össze a radiokarbon mérési eredményekkel. Ennek során természetesen kiütköztek mindkét módszer hiányosságai csakúgy, mint azok erősségei. Időnként a C14 produkált olyan értékeket, amelyek teljes mértékben vagy nagyrészt kizárhatók (Kiskundorozsma: debreceni sigma 1, Szakony: bécsi sigma 1 első két értéke, Orosháza: első sigma 1). Másutt a két módszer eredményei összhangban vannak egymással (Karas, Bodroghalom, Szakony: a harmadik sigma 1 eredmény), de nem szűkítik le a leletek földbe kerülésének időpontját olyan időintervallumra, amely valós segítséget nyújthatna azok keltezésében. Néhány esetben viszont a két módszer együttes alkalmazásával sikerült olyan szűk időhatárokat megállapítani, amelyek segítségével akár évtizednyi pontossággal valószínűsíthető a temetés időpontja (Kiskundorozsma: bécsi sigma 1, debreceni sigma 2, Orosháza: második sigma 1). Mindez azonban a módszer hiányosságaira is felhívja a figyelmet. Mindjárt a legutóbbi példák esetében valós veszélyként kell számolnunk azzal, hogy a természettudományos vizsgálati módszerekben járatlan és tájékozatlan régész vagy történész a rendelkezésre álló mérési eredmények közül azt választja ki és használja, amely számára (ill. hipotézisei számára) a legmegfelelőbb. Ily módon a hamis bizonyosság látszatára építheti munkáját. Választ kell találni arra a kérdésre, hogy az ugyanazon mintából két különböző laborban végzett mérések eredményei miért térnek el annyira egymástól? S végezetül azt sem szabad elfelejteni, hogy a radiokarbon mérési eredmények rendszeresen megengednek olyan, több évtizednyi vagy évszázadnyi időintervallumot is a lelet földbe kerülésének lehetséges időpontjaként, amikor arra történeti, régészeti vagy numizmatikai indokok alapján semmiképpen nem

kerülhetett sor. A Gnadendorf-i sír földbe kerülésének időpontja tehát nyitott kérdés maradt, a régészeti és a radiokarbon keltezés nem, vagy csak kis részben hozható szinkronba egymással.

Ezt az ellentmondást semmiképpen nem oldja fel F. Daim kissé kalandos és teljességgel bizonyíthatatlan ötlete, mely szerint az ezredforduló táján az államszervező harcok idején egy hagyománytisztelő, régi módon öltözködő előkelő magyar család menekült volna az Ostmark és Magyarország közötti „senki földjére”, s e család egyik tagja lett volna a Gnadendorf területén eltemetett ifjú. E felvetéssel azonban két újabb elméleti problémához érkeztünk.

5. Kényes, manapság különösen a viták kereszt-tüzében álló, ez esetben mégis megkerülhetetlen kérdés az *elhunyt etnikumának meghatározása*. E polémiában főként az angolszász és a német nyelvű kutatás exponálta magát, bár abból a jelek szerint az európai elméleti megalapozottságra nagy súlyt fektető magyar kutatók sem kívánnak kimaradni. Az egymással összecsapó irányzatok élharcosait talán egyszer majd elgondolkodtatja a Gnadendorf-i példa is. Ugyanis sem e sír tárgyi mellékletei között, sem pedig a megfigyelhető temetési szokások között nincs egyetlen olyan tárgy vagy jelenség sem, amely ne fordulna elő, ne lenne kimutatható a Kárpát-medencén kívüli térségek területén és más népek hagyatékában. Ezt a logikát követve, minden okunk meglenne arra, hogy kételyeket fogalmazzunk meg az elhunyt magyar etnikumhoz tartozását illetően. Rendkívül érdekes és tanulságos viszont, hogy ilyen értelmű fenntartás a vaskos kötet egyetlen szerzőjének a dolgozatában sem fogalmazódott meg, még csupán halvány kétely vagy utalás formájában sem! Éppen ellenkezőleg: a szerkesztők már a kötet címének kiválasztásával (*Das frühungarische* [kiemelés tőlem: R. L.] Reitergrab von Gnadendorf) egyértelműen állást foglaltak e kérdésben. Mindezek ismeretében két dolog lehetséges: Vagy a szerzők jártak el (magamat is beleértve) gondatlanul, felületesen, korszerűtlenül és a régi beidegződéseket követve, vagy pedig a néha már az abszurditásba átsapó tagadás és kételkedés módszere jutott el arra a pontra, ahonnan lehetetlen a további előrelépés. Ez utóbbi esetben ugyanis nyilvánvaló: Ha valaki módszeresen tilalmi jelzőtáblákkal rakja körbe magát, ne csodálkozzék, hogy nem tud továbbhaladni.

Paradox módon a tudományos világ – s nemcsak az említett kötet szerzői – nyilván éppen azon jegyek (a tárgyi mellékletek és a temetkezési szokások) alapján tartja magyarnak a Gnadendorf-i ifjút, amelyek alapján az imént említett kételyek is megfogalmazhatók lennének. Tudatosan vagy tudat alatt bizonyosan determinálja a magyar etnikumhoz történő kapcsolást

két további tény: Egyrészt az, hogy a Kárpát-medence 10. századi emlékei között tucatjával, százával vagy éppen ezrével kerülnek elő a hasonló tárgyakat tartalmazó, hasonló rítus szerint elhantolt, magyarnak meghatározott sírok; másrészt pedig a lelőhely, Gnadendorf környéke ha a korabeli magyar település-területnek nem is, de a befolyási övezetnek mindenképpen a része lehetett.

A Duna északi és déli partvidéke 955-ig egyaránt a németföldre induló magyar seregek felvonulási területe volt, e csapatmozdulatok bármelyike érinthette Gnadendorf környékét is, alkalmat adva a fiatal magyar eltemetésére. A nyugati magyar határövezet egy része a 10. század második felében mind keletebbre tolódott. Ez nem érintette az északi, a Morva folyó menti határszakaszt, amely egészen a 20. sz. elejéig, az I. világháborút lezáró békekötésekig változatlan maradt. Délebbre azonban másként alakult a helyzet. A határ itt részben a bajor telepések fokozatos beszivárgása révén, részben pedig a 10. század második felében folyt bajor-magyar határ menti csatározások következtében fokozatosan keletre tolódott. Hozzávetőleg pontos képpel azonban ez esetben is csak a Dunától délre eső területekről rendelkezünk. Egyes történészek véleménye szerint már a lechfeldi csata (955) után visszavonták a magyar határőröket a Traisenig vagy a Bécsi Erdőig, mások szerint erre csak a 970-es években került sor, amikor Civakodó Henrik bajor herceg kiszorította a magyarokat a jelzett vidékről. Arra nézve sajnos semmilyen írott forrásunk nincsen, hogy a Dunától északra, Alsó-Ausztria területén miként alakultak a határviszonyok. Csupán feltételezhetjük, hogy a változások hasonlóak és egyidejűek voltak mindazokkal az eseményekkel, melyek a folyótól délre lezajlottak.

Erről tanúskodnak a térség régészeti leletei is. A környék változatos, de nehezen kibogozható történetéhez nyújtottak újabb adalékot a Sand folyó mentén, Oberpaffendorf közelében feltárt földvár leletei is. A 10. század elején épített erősség a Prága-Kijevi kereskedelmi út közelében emelkedett. A feltárása során talált kerámia szláv népesség jelenlétére utal, de néhány fém tárgy és egy helyi, grafittartalmú agyagból készült tipikus keleti cserépüst töredéke magyarországi kapcsolatokra mutat. Az ásató Sabine Felgenhauer véleménye szerint az erőd fennállása arra az időszakra tehető, amikor Alsó-Ausztria területét a magyarok tartották ellenőrzésük alatt. Sand az ő egyik támaszpontjuk lehetett, amelyben (a történeti források tanúsága szerint velük együtt harcoló) morvák jelenléte is kimutatható, s amelyet a békés viszonyoknak megfelelően a bajorokkal egyetértésben használtak (FELGENHAUER 2002, 381–395). Az erősség a század közepére ellenségessé vált bajor–magyar kapcsolatok miatt többször is gazdát cserélhetett. Pusztulását az égési rétegekben lelt nagyszámú magyar jellegű nyílcsúcs alapján egy magyar támadás okozhatta a 10. század közepén.

Összefoglalóan megállapíthatjuk: A történeti háttér ismerete nem segít ugyan eldönteni azt a kérdést, hogy a Gnadendorf-i sírt a 10. század elején vagy a végén ásták-e meg, ezen ismeretek birtokában mégis árnyaltabban ítélni lehetjük meg e problematikát. Gnadendorf és tágabb környéke, a mai Alsó-Ausztria csak a 10. század első néhány évében, hozzávetőlegesen a pozsonyi csatáig (907) számított hadszíntérnek, a magyarok számára ellenséges területnek. Ha az ifjú hadi eseményben lelte halálát, akkor annak egyik valószínű időpontjaként ezt a periódust vehetjük számításba, s ezt valószínűsítik a mellette talált tárgyak is. Ezt követően a magyar ellenőrzés alá került vidék inkább felvonulási területként szolgált. Fokozottan érvényes ez a bajor-magyar béke időszakára (917–938). Ha a fiatalember ekkor került a sírba, úgy egyaránt lehetett valamelyik átvonuló sereg tagja, de a területet őrző katonai őrállomások egyikének a lakója is. Végezetül az ismét ellenségessé váló viszonyok 938 és 991, a terület valószínű végleges feladása között újra hadszínterré változtatták a vidéket, bőséges alkalmat teremtve a fegyverforgatóknak a hősi halálra. A radiokarbon mérések eredményeként megadott időintervallumból (985–1018) a 996–1018. közötti periódust nem csak régészeti, hanem nagy valószínűséggel történeti indokok alapján is kizárhatjuk. A terület akkoriban már semmiképpen sem állhatott magyar ellenőrzés alatt. Civakodó Henrik halála után fia, a bajor hercegi (996) majd német uralkodói trónra lépő (1002) II. Henrik baráti viszonyt ápolt a testvérét nőül vevő I. István (997/1000–1038) magyar királlyal, a két ország határán így évekre megszűnt a fegyvercsörgés.

Az ilyesfajta hivatkozásokkal azonban igencsak csinján kell bánnunk. A történeti és a régészeti adatok összekapcsolásával ugyanis a *vegyes érvelés* bűnébe eshetünk, aminél nagyobb hibát egy kutató (amint erre újabban számosan felhívták a figyelmet) nem követhet el. Érthető persze, amikor e kritikai nézet megfogalmazói és átvetői (teljes joggal) óvnak attól, hogy egy bizonytalan régészeti adatot egy ugyancsak bizonytalan történeti forrással összekapcsoljunk, s ebből vonjunk le következtetést. A probléma nem is ezzel van, hanem azzal, hogy e kritikai módszer követői ezúttal is megelégedtek a „Nem” megindokolásával és megfogalmazásával, de hogy akkor mi lenne a követendő irány, módszertanilag mi az „Igen”, az már rejtve marad. Márpedig igenis szabatosan kell tudni megfogalmazni, hogy hol a határvonal a különböző tudományágak forrásbázisának *összevetése*

és a kettő *összemosása*, a bizonytalanat a bizonytalanra építő „vegyes érvelés” között.

6. Tehát visszatérve az *alapkérdésre*: Mitől magyar a Gnadendorfi sír? Attól hogy a 10. századi magyar szállásterület közelében, a befolyási övezeten belül, felvonulási utak közelében található a lelőhely? Ha modernnek és progresszívnek akarunk lenni, erre nyilvánvalóan *nem* a válasz, hiszen így a bizonytalanat a bizonytalanlannal kapcsolnánk össze a vegyes érvelés klasszikus szabályai szerint. Vagy talán azért magyar, mert a lelőhelytől néhány tucat kilométerre keletre egy olyan régészeti horizont mutatható ki, melynek minden elemével rokoníthatók e leletek? (Keltetés/meghatározás *analógiák* alapján!) De honnan tudjuk, hogy az utóbbiak magyarok? Hiszen a korabeli írott források a 9. század végén érkezettek mindenféle névvel illetik, csak éppen *magyarnak* nem hívják őket! De még ha annak is hívnák, a 10. századi Kárpát-medence régészeti hagyatékát, vagy annak bizonyos elemeit (és melyeket?) szabad-e összekapcsolni e forrásokból ismert népességgel? Egyáltalán: szabad-e leírni azt a kifejezést, hogy a *honfoglaló magyarok régészeti emlékei* hiszen itt már eleve történeti forrásból ismert adatot kapcsolunk bizonytalan régészeti adathoz, tehát vegyesen érvelünk?! Vagy tényleg az lenne a követendő út, hogy megelégszünk a tények rögzítésével (a csontváz koponyája mellett két nyitott hajkarika, gerincoszlopánál pitykék, lábánál körte alakú kengyelpár és csikószabla), mert minden további már értelmezést jelent és rögvést valamilyen tilalomfába ütközünk? Tehát: magyar-e a gnadendorfi ifjú? S ha igen, akkor mitől? Én már nem is tudom...

7. A közzétételnek csak egyik formája a tudományos feldolgozás. Ez utóbbi értelemszerűen csak egy szűk körnek szól, s többnyire csupán hozzájuk is jut el. A múzeumokat, s más tudományos intézményeket fenntartó társadalomnak azonban jogos igénye az, hogy az új eredményekkel, ill. leletekkel megismerkedhessen. A kutatóknak éppen ezért kötelességük eredményeiket közérthető módon közzétenni, s meglátásom szerint nem zárkozhatnak be a tiszta tudomány elefántcsonttoronyába. Esetünkben ennek többféle módzata lehetséges, ill. a jelen esetben meg is valósult. Egyik mód a *tudományos népszerűsítő* munkák közreadása (a Gnadendorf kiállításához kapcsolódva kiállításvezető, ill. tudományos népszerűsítő folyóiratban történő közzététel). E műfajnak Tömörkény Istvántól Móra Ferencen, László Gyulán át Dienes Istvánig (hogy csak néhányat említsek a sok kiválóság közül) számos kitűnő követője volt a magyar régészetben. Éppen ezért érthetetlen, hogy e nem – és tudományágunk társadalmi presztízsét igen-

csak megemelő – példák után manapság mintha másodrendű, igazi kutatóhoz méltatlan tevékenységként tartanák számon az ilyesfajta munkálkodást. E megítélés több szempontból is igaztalan: Egyrészt ilyen jellegű alkotások létrehozásához legalább bizonyos szintű szépirói tehetség szükségeltetik; másrészt pedig aki valaha próbálkozott vele, tudja, hogy olykor nehezebb a megalkotása, mint egy tudományos közleményé. A népszerűsítő cikkeken ugyanis a közérthetőség mellett egyértelműen is kell fogalmazni, s nincs arra lehetőség, hogy valaki a saját véleményének a hiányosságait (vagy éppen az önálló nézet teljes hiányát) lábjegyzetek garmadájának álcája mögé rejtse el.

8. Végezetül a közzététel egy másik formájáról, amely maga a *kiállítás*. A projekt munkatársai között a feldolgozás előrehaladtával megerősödött az az elképzelés, hogy a leleteket s az eredményeket kiállítás formájában is a széles nagyközönség elé kell tárni. Az először a Nemzeti Múzeumban, majd Békéscsabán bemutatott tárlat az alábbi elemekből épült fel:

Az első rész a sír előkerülésének körülményeit és a leletanyagát tárta a látogatók elé. A második a sírban talált leletek, ill. jelenségek párhuzamait mutatta be (övveretek, szablya, ékkő- vagy üvegberakásos tárgyak, javított lószerszámok, méltóságjelvényvel ellátott fiúk sírjai). Ezt követte a nyugati magyar határvidék két oldalának településeit és temetőit szemléltető egység. Végezetül – miután sem történeti érvek alapján, sem a C14-es vizsgálatok nyomán nem zárható ki a sír 10. század 2. felére történő keltezése – a jelzett időszak határmenti csatározásainak emléksanyagát szemléltető egységgel zártuk a tárlatot. A bemutatók sora Mainzban és Asparnban folytatódik. Meg kell azonban jegyezni: Magyarországon a kiállítások rendezésének a megítélése hasonló ahhoz, mint amire a tudományos népszerűsítés során már utaltam. Véleményem szerint azonban e tevékenység is a publikálás egyik, s nem éppen könnyű formája. Minimum akkora felkészültség és problémaérzékenység kell hozzá, mint egy tanulmány megírásához. Ehhez képest manapság mindez nem számít publikációnak, s nem tekintik a tudományos munkásság részének sem. Hiányzik egyébként szakfolyóiratunkban – néhány ritka kivételtől eltekintve – az érdemi kiállítási kritika is. Mindez már csak azért is érthetetlen, mert a nagy tematikus kiállítások világszerte reneszánszukat élik; a hozzájuk kapcsolódó katalógusok a legnevesebb kutatók számára is kívánatos publikációs fórumok, s gyakran ott jelennek meg a legfrissebb kutatási eredmények vagy összefoglalások is.

A gnadendorfi lelet széles körű feldolgozásával és bemutatásával nemcsak új ismeretekkel gyarapodtunk de számos szakmai, módszertani kérdés megválaszolására vagy csupán felvetésére is kísérletet tettünk. Hogy milyen eredménnyel, azt majd az elkövetkező évek fogják eldönteni. Csakúgy, mint a magyar honfoglalás és államalapítás kora régészeti emlékeinek a kutatását is. Hogyan tovább? E kérdésre számosan keresik a választ. Meggyőződésem: Kizárólagos, mindenre alkalmazható, s minden mást kétségbe vonó módszer e tekintetben sem létezik. Külföldről importált, más népek és térségek eltérő társadalmi, gazdasági, kulturális és történelmi struktúrájának kutatására kidolgozott sémák kritikátlan

átvétele és a Kárpát-medence sajátos viszonyaira (mellesleg: minden térség „sajátos viszonyokkal” rendelkezik!) változtatás nélkül történő alkalmazása azonban véleményem szerint aligha kecsegtet sikerrel. E módszerekből a megszívlelendő általános tanulságokat természetesen alkalmaznunk kell. Meggyőződésem azonban, hogy igazán csak a saját belső forrásbázisunk közreadásával és minél sokrétűbb elemzésével tudunk előre jutni. Nemcsak azért, mert azt mi magunk ismerjük a legjobban, s egy máshonnan jött kutató, még ha a legfelkészültebbek közé tartozik is, annak csupán a felszínét karcolgatja. Hanem azért, mert rajtunk kívül ezt a munkát senki más nem fogja (tudni és akarni) elvégezni.

#### IRODALOM

- BÁLINT 2006 CS. BÁLINT, *Az ethnosz a korai középkorban. (A kutatás lehetőségei és korlátai)* Századok 140/2 (2006) 277–347.
- DAIM—LAUERMANN 2006 F. DAIM—E. LAUERMANN (Hrsg.), *Das frühungarische Reitergrab von Gnadendorf (Niederösterreich)*. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Bd 64. Mainz 2006.
- LAUERMANN 2000 E. LAUERMANN, *Ein landnahmezeitliches Reitergrab von Gnadendorf*. Archäologie Österreichs 11/2 (2000) 34–35.
- FELGENHAUER 2002 S. FELGENHAUER-SCHMIEDT, *Herrschaftszentren und Burgenbau des 10. Jahrhunderts in Niederösterreich. Neue archäologische Forschungen im Nördlichen Grenzgebiet*. in: Europa im 10. Jahrhundert. Archäologie einer Aufbruchszeit. (Hrsg. J. Henning) Mainz 2002, 381–396.

Révész László  
Magyar Nemzeti Múzeum  
Múzeum krt. 14–16. Pf. 364.  
H-1370